Gunnar Ekelöf ut och in

Strukna strofer återuppstår medan annat förgår

AV Gunnar Ekelöfs "Skrifter" — planerade att bli åtta volymer — har de tre första delarna nyss utkommit under redaktion av docenten Reidar Ekner. Mycket gott kan sägas — och har med rätta sagts av recensenterna — både om Ekelöfs storhet och om Ekners imponerande Ekelöfkunnande.

I sin recension i DN tar Horace Engdahl upp frågan om Ekners korrigeringar i den sena Diwandiktningen och hans rekonstruktion av ytterligare två diktsviter från 60-talet. Däremot för han inte något allmänt, principiellt resonemang om de textkritiska principer som Ekner följt i sin redigering av "Skrifter".

Eftersom verket är en viktig litterär händelse, bör emellertid kritik och publik få tillfälle att diskutera hur texten i "Skrifter" tagits fram.

I sin inledning konstaterar Ekner att det finns "två huvudregler att låta sig vägledas av: 1) återge förstatrycket eller rättare sagt: förstatrycket kontrollerat mot författarens originalmanuskript och 2) återge det av författaren sist kontrollerade trycket eller sist skrivna manuskriptet".

Han tillägger att det första tillvägagångssättet är det självklara vid utgivning av till exempel Strindberg, medan å andra sidan det senare alternativet är det givna i Ekelöfs fall. Anledningen skulle vara att Ekelöf på ett annat sätt än Strindberg hade möjlighet att läsa korrektur och att ändra samt att dessutom hans ändringar respekterades av förlag och tidskrifter.

En annan förutsättning — som Ekner dock inte nämner — borde väl vara att senare textvarianter, tillägg och strykningar alltid innebär förbättringar? Om de uppenbarligen inte skulle göra det, finns väl knappast anledning att genomgående ge den äldre författaren rätt mot sitt yngre jag?

Foto: LÜTFI ÖZKÖK

Gunnar Ekelöf.

Följderna av Ekners princip om företräde för tidsmässigt senare ändringar och strykningar visar sig diskutabla. Inte minst i diktsamlingarna från 1930-talet är det påtagligt att lydelsen av en rad dikter blir den som Ekelöf åstadkom genom uteslutningar eller ändringar i 1949 och 1965 års utgåvor och inte den som föreligger i samlingarnas originalupplagor.

Man kan ta som exempel att Ekelöf i originalupplagan till diktsamlingen "Dedikation" (1934) dedicerade dikten "Insjöhöst" till Harry Martinson, dikten "Medeltida miniatyr" till Carl Nordenfalk och dikten "Skogsrå" till Eric Grate. En av poängerna med boktiteln "Dedikation" bör ha varit att ett antal dikter var dedicerade till olika vänner till författaren. I en senare utgåva (1949) strök Ekelöf emellertid de nämnda tre dedikationerna. Enligt sin huvudprincip följer Ekner Ekelöfs linje från 1949 och utesluter de ursprungliga dedikationerna i "Skrifter". Man frågar sig vilken glädje en nutida läsare har av att berövas vetskapen om och det omedelbara intrycket av dessa dedikationer.

Det finns andra fall där dikter förkortats med hela strofer, jämfört med originalupplagan. Ett exempel kan tas ur själva titeldikten i "Köp den blindes sång" (1938), där följande tidstypiskt konkreta strof är struken i "Skrifter":

Tror ni att Kreuger stiger . . . ?
Tror ni att Trygger faller . . . ?
Och varför går du och tiger . . . ?
Visst har jag varit dig
trogen . . . !
Hunger- och strejkkravaller . . . !
Där gick det nöjet åt skogen . . . !

I "Skrifter" får läsaren alltså i detta och liknande fall nöja sig med den förkortade, senare version som Ekner ansett vara den "korrekta" texten.

Mot detta förfaringssätt kunde man sätta Strindbergsmodellen, som alltså i stället utgår från förstapubliceringen. Här är det av intresse att studera Ekners attityd till problemet att Ekelöf i senare upplagor strukit *hela* dikter. I sådana fall anser Ekner att dikterna ändå bör tas med i "Skrifter". Det beror inte på någon ringaktning för Ekelöfs sena ståndpunkt, skriver han, "utan på att utgivningen av Skrifter syftar till att återge samtliga texter i de böcker som en gång lästes och recenserades och påverkade den svenska lyrikens utveckling. De var, när de kom ut, autentiska uttryck för författarens dåvarande litterära och personliga situation."

Utmärkt! Kunde knappast ha sagts bättre! Men om detta synsätt gäller *hela* dikter, varför skulle det inte också gälla delar av dikter? Även senare strukna diktpartier var väl uttryck för författarens dåvarande litterära och personliga situation?

Saken blir inte enklare av att Ekner utöver de två angivna principerna — sistapublicering som huvudregel, förstapublicering beträffande senare uteslutna dikter — även anger ett tredje kriterium för att etablera den rätta texten, nämligen när det gäller olika manuskriptvarianter. Då överger han den eljest för honom så viktiga tidsfaktorn och säger sig välja "den mest övertygande varianten", vilken den nu kan vara.

Man frågar sig om inte hela textetableringen skulle ha blivit säkrare och enklare om Strindbergsmodellen tagits som huvudregel, särskilt som den har andra uppenbara fördelar på det sätt som Ekner så riktigt framhållit.

I rättvisans namn får man medge att läget kan vara komplicerat när det gäller den sena Diwandiktningens många textvarianter. Jag kan dock inte se någon påtaglig nackdel med att även här följa den första bokpubliceringen (när sådan finns) och att redovisa ändringar i notapparaten, och inte som nu omvänt.

Som Ekelöfs "Skrifter" nu utformats förlorar läsaren i åtskilliga fall tyvärr direktkontakten med Ekelöfs texter exakt sådana som de en gång lades fram på bokhandelsdiskarna och som de lästes och recenserades.

CARL OLOV SOMMAR

Författare till "Gunnar Ekelöf. En biografi" (Bonniers, 1989).

FOTNOT: I gårdagens DN intervjuades Ekelöfutgivaren Reidar Ekner. Carl Olov Sommars inlägg skrevs oberoende av intervjun.